

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 16 Juni 1912. N°. 1798.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonneementen en Advertentie aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 2.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f — 10. Abonneementen worden aangegoten door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f — 20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f — 12 per regel.

Van de Voleinding.

LX.

TWEEDE REKES.

XXII.

In al hunne benaauwdheid was Hij benaauwd, en de Engel zijns aangezichts heeft ze behouden. Door zijne liefde en door zijne genade heeft Hij ze verlost; en Hij nam ze op, en Hij droeg ze alle de dagen van ouds.

Jesaja 63: 9.

Met een kort woord zij op dit punt van ons betoog de opmerking afgewezen, alsof allerlei voorstelling die we in de Schrift, vooral in het Oude Testament, omtrent de Geestenwereld vinden, een zóó sterke overeenkomst met wat we aangaande die wereld met name in de Perzische mythologie vinden, zou vertoonen, dat er grond zou zijn voor het vermoeden, als ware deze voorstelling, aan de Perzische religie ontleend, van buitenaf in de Oud-Testamentische tekening der dingen ingeslopen. Dat er, wat den vorm der voorstelling betreft, metterdaad zekere gelijksoortigheid in het oog springt, wordt hierbij voortstoots toegegeven, mits onder het voorbehoud, dat er meer gelijk dan eigen is. Op tweeërlei vooral valde hier de aandacht. Voor eerst is er in beide voorstellingen bij veel gelijkheid een nog veel sterker uiteenloopen, vooral in de grondstrekking. In het Oude Testament loopt alles langs de monistische lijn, d. w. z., dat het Opperbestuur nooit gedeeld wordt, maar steeds in Gods hand blijft. Het goede en het boze element, die op het Perzisch stramen zoo telkens als twee zelfstandige, schier gelijke machten tegenover elkander gebouwd worden, komen in de Schrift nimmer zoo dualistisch tegenover elkander te staan, en steeds is het Jehovah, die ook over het machtigste boze element met volstrekte overheersching regeert. Reeds dit ééne verschilpunt brengt te weeg dat de Perzische en de Israëlitische voorstelling zich in den grond der zaak langs geheel verschillende lijnen bewegen, ook al blijft het alleszins begrijpelijk, dat volken, die in zoo nauw contact kwamen, in den vorm van hun voorstellingen dan ook soms zeer nauw contact vertoonden. En hier bij komt dan nog een tweede iets bij. Ook de Perzen behoorden tot die groep volken, die hun woonplaats kozen het dichtst bij de streek waarin ons menscheijk geslacht is opgekomen. Het lag daarom in den aard der zaak, dat in Urder Chaldeen, waaruit Abraham uitrok, en in de nabijgelegen landen, tradities uit het Paradijs, en uit wat daarna kwam, zich hadden voortgeplant, die verband hielden met de oorspronkelijke Openbaring. Zekere gelijksoortigheid, wat den vorm aangaat, in de geschriften van beide groepen kan daarom niet bevreemden. Het opmerklijkste is nu maar, dat waar deze verwantschap in het licht treedt, men steeds er toe overhelmt om te besluiten, dat derhalve Israël dit alles overnam van de volken van het Oosten, terwijl toch evenzoo de verklaring volstaan zou, dat beiden ten deele uit gelijke bron hadden geput, en het soms zelfs veel aannemelijker zou zijn, dat anderen hun profijt hadden gedaan met wat Israël verrijkt had. Er zij nog aan toegevoegd, dat op meer dan één punt binnen het perk der Schrift zelve, de vorm der voorstelling in de bijzonderheden vaak wijziging onderging, en dat ook dit zich 't best verklaart, zoo men uitgaat van een aanvankelijk bij meerdere volken bekende en aangenomene traditie, die eerst daarna door verdere Openbaring zuivering onderging. In elk geval draagt wat ons omtrent de Geestenwereld in het Oude Testament wordt medegedeeld, een genoegzaam zelfstandig karakter van diep religieus aard, en dat geheel past in den samenhang der aan Israël gegeven Openbaring, terwijl ook tegenover de beweringen van hen die meer de afgoderij der Oostwaarts gelegen volken bestudeerden en de aldus door hen verkregen gegevens voortrokken, altoos het groote, niet weg te cijferen feit staat, dat het Nieuwe Testament, wel verre van de engelen- en demonenleer der Oud Testamentische schrijvers te verwerpen, veeleer de Geestenwereld nog in betekenis klimmen doet en er zich nog breder, nog omstandiger, maar dan ook steeds even zelfstandig over uit laat.

Alleen dit moet toegegeven, dat in de Schrift de Geestenwereld in hoofdzaak alleen met de ontplooiing van het Koninkrijk der hemelen in verband wordt gebracht. De opmerking, dat de engelen „allen dienende geesten zijn die uit worden gezonden om dergenen wil die de saligheid beerven

zullen“, drukt bijna overal op de Schriftuurlijke voorstelling een eigen stempel, en met het oog hierop is het ten volle begrijpelijk, dat ook onder ons nog altoos de indruk voortleeft, alsof de engelen schier geen ander emplot hadden, dan om de uitverkorenen te hulp te komen. Toch wezen we er reeds op, waarom het niet aangaat, om bij deze uiterst beperkte voorstelling te blijven staan. Ze is toch niet in overeenstemming te brengen met het talloos heit van engelen dat God den dienste staat, en dit te minder zoo men het optreden der engelen, gelijk dan nog veelal geschiedt, zoo goed als uitsluitend laat plaats hebben in de Openbaringsperiode van Abraham in Ur tot Johannes op Patmos. Maar ook al kan deze voorstelling niet bevredigen, en ook al moet wel worden aangenomen, dat de betekenis van de werkzaamheid der engelen zich veel verder uitstrekt, toch valt niet te ontkennen, dat ons hieromtrent zoo goed als niets geopenbaard is. Van een optreden van de Geestenwereld in den gewonen loop der dingen viel ons geen enkele eenigszins duidelijke openbaring ten deele, die ons toonen kan, op wat wijze de engelen als factor in het gewone bestand der dingen en in den gewonen gang der historie zijn ingevoegd. De Openbaring der Schrift, dit is nu eenmaal zoo, dient niet om ons een alomvattende wereld- en levensbeschouwing te geven, noch ook om onze nieuwsgierigheid te bevredigen, maar treedt eenigzins op, om ons de werking van zonde en genade in beeld voor oogen te stellen; en hieruit verklaart het zich vanzelf, dat ook de Geestenwereld in de Schrift zoo goed als uitsluitend onder dit gewichtige opzicht ter sprake komt. Over de verdere betekenis der Geestenwereld wordt bijna geheel zwegen, en het zijn meest niet dan terloops ingevoegde mededeelingen, die ons in staat stellen onze blik iets verder uit te slaan.

Hiertoe behoort, om een zeer concreet voorbeeld te noemen, hetgeen ons in Joh. 4: 1 verhaald wordt over de opwelling van het badwater te Bethesda. De betekenis van dit badwater moet zeer belangrijk geweest zijn, want er waren bij dat water niet minder dan vijf zalen voor de krankzinnigen, iets wat vooral voor dien tijd zeer veel was. En nu wordt met opzicht tot dit badwater gezegd, dat de beroering, de opwelling, die dat water nu en dan onderging en die er de geneeskraft aan leende, bewerkt werd van uit de Geestenwereld. Dit nu stond met geen enkele openbaring in verband, en bij Jezus optreden wordt dit badwater slechts in zooverre ter sprake gebracht, dat Jezus een patient genas, die niet tijdig genoeg in het badwater had kunnen afdalen. Het geldt hier alsoo iets dat voorviel in het gewone, natuurlijke leven, of wilt ge, iets waarbij de gewone toeschouwer aan geen engelen zou gedacht hebben; en toch wordt ons medegedeeld, dat deze genezende opwelling van het water door engelen werd teweeggebracht, niet als een wonder, maar als een ordinair, zich telkens herhalende gebeurtenis. Hiermede is althans de mogelijkheid gegeven, dat ook bij andere voorvallen en gebeurtenissen in het natuurlijk leven, waar geen onzer er aan denken zou, inwerkingen van factoren uit de Geestenwereld plaats grijpen. En reken men dan weer met het eindeloos aantal der engelen, dan ligt 't zelfs voor de hand, aan te nemen, dat de werkingen van deze factoren over heel ons leven gespreid zijn. Het nauwkeurigere onderzoek van de stoffelijke wereld en van de in haar werkende krachten heeft langzamerhand tot het inzicht geleid, hoe er allerwegen en op elk punt verschijnselen zijn waar te nemen, die op de werking van krachten en elementen duiden, wier bestaan vóór enkele eeuwen zelfs nog niet vermoed werd. De verwantschap tusschen kracht en stof wordt voor het zoekend oog steeds kleiner. Zelfs het psychische en psychische blijft telkens in steeds nauwer contact te staan. Wie nu hiervoor een open oog kreeg, moet wel gevoelen hoe er ook van Gods zijde factoren kunnen te werk gesteld zijn, wier actie wij nog niet onderscheidenlijk kunnen waarnemen. En als we dan voor zeker aannemen, dat God de Heere zulk een nameloos en niet te noemen heit van geestelijke wezens tot zijn dienst bereid heeft, wat vreemds zou er dan voor ons in geligen zijn, aan te nemen, dat deze geestelijke wezens niet alleen met het regiment der dingen, maar ook met de bestaande orde van alle dingen in rechtstreeks verband staan, uist zoals we dit omtrent het badwater van Bethesda vernemen.

Dit nu is het probleem in het zeer kleine besien, maar in de Schrift vinden we even-

goed aanduidingen, die wijzen op een veel omvattender lamenging van de engelen in het gewone leven, bijzonderlijk met het oog op de historie der volken. Met name in Daniel vinden we onder den naam van Vorsten herhaaldelijk engelgestalten vermeld, die 't zij ten goede, 't zij ten kwade in de geschiedenis der volken een eigen rol vervullen. Vreemd is dit niet. Ook wij toch zijn gewoon van een volkgeest te spreken, te gewagen van den nationalen geest, en vast te stellen, dat het een andere geest is die in het Russische, een andere die in het Chinese, en weer een andere die in het Turksche volk heerscht en het leidt. Het verschil is alleen, dat wij zulk een volkgeest oepersonlijk verstaan, en er mee bedoelen, dat in het karakter van een volk iets eigenaardigs ligt, dat zich in zijn historie vastzet en zijn daden weelsins beheerscht. Diep doorgedacht is dit zeker niet. Indien eeuw na eeuw zekere vaste karaktertrek zich in miljoenen en miljoenen personen voortzet, zich steeds meer afroondt, en zich de elementen schept die noodig zijn om zich te doen gelden, zodat er gedachte en wil zich uit, — dan is het zeker al zeer onogenoegzaam, om hierin niets anders te zien, dan iets eigenaardigs dat zich in al die personen herhaalt. Het is dan ook opmerkelijk, hoe men in schier alle talen bij zulk een verschijnsel van een geest spreekt, en dat zulk een geest van een volk zich de ééne maal bijna niet uit, en dan weer onverhoeds zich aangrijpen kan, om naar allen kant zijn macht te doen gevoelen. Zulk een volkgeest is heel iets anders dan wat men wel gesproken heeft van den beschermgeest of den beschermengel van een volk. Zulk een beschermengel staat toch buiten een volk en gebruikt niet zelden zijn macht en invloed om den verkeerd trek of schadelijke actie in den volkgeest te onderdrukken. Beschermgeest en volkgeest zijn daarom twee, en niet zelden kan er zelfs tusschen beide strijd ontstaan. Begrijpelijk is 't hierbij, dat niet de beschermengel, maar de geest die als „geest van het volk optreedt“, Vorst wordt genoemd. Het is toch de volkgeest die geheel de ontwikkeling van het volk beheerscht, over het volk heerscht uitoeft, en als zodanig den vorstigen eeretitel dragen kan. In dien zin nu lezen we in Daniel 10: 13: „De Vorst des Koninkrijks van Perzië stond tegenover mij, en zie, Michael, een van de eerste Vorsten, kwam om mij te helpen“. En in vers 20: „Weet gij waarom ik tot u gekomen ben? Doch nu zal ik wederkeeren om te strijden tegen den vorst der Perzen; en als ik zal uitgegaan zijn, zie, zoo zal de Vorst van Griekenland komen... en er is niet één, die zich met mij versterkt tegen deze, dan uw vorst Michael“. Nu sta op den voorgrond, dat hier met het woord Vorst alle drie de keeren niet een aardsch koning, maar een engel bedoeld werd. Dit blijkt met stellige zekerheid daaruit, dat deze titel van Vorst ook op Michael wordt toegepast, daar het toch vast staat, dat Michael een engel was, en niet een mensch. Reeds zijn naam Michael, die beduidt: Wie is als God? — getuigt dit.

Voor al met het oog op de historie is deze uitspraak in hooge mate opmerkelijk. Van Michael zegt de spreker tot Daniel: „Uw Vorst Michael“. Zoo treedt hier dus de engel Michael op als de speciale engel van het volk Israël, en in die hoedanigheid staat Michael tegenover twee andere engelen, t. w. tegenover dien van Rome en dien van Griekenland. Zoo is er sprake van drie engelen, in wier hand het lot van drie volken ligt, maar die juist daarom in strijd geraken. De engel van het ééne volk staat tegen den engel van het andere volk over. In den zin van beschermengel mag dit nu niet worden verstaan; dan toch gaat geheel de betekenis van het verhaal verloren. Een beschermengel gaat van God uit. Zoo twee of meer volken elk van Godwege een beschermengel hebben, kunnen deze dus nooit tegen elkander overstaan. Is daarentegen de engel van een volk de geest uit de geestenwereld die dit volk bezielt en leidt en zijn nationaal karakter stempelt, dan ligt het in den aard der zaak, dat Israël een goede engel tot geleidegeest kan hebben in Michael, en dat daarentegen Perzië en Griekenland, die tegen Israël overstaan, tot geleidegeest of geestelijken vorst kunnen hebben een onheilgeest. In verband hiermee zij er dan ook aan herinnerd, dat satan bij de verzoeking in de woestijn zeggen kon, dat de koninkrijken der wereld hem gegeven waren, en dat hij ze vergaf aan wie hij wilde. Hoe is dit nu te verstaan? Wil dit zeggen, dat satan zelf alle heidense volken bezielt en tot geleidegeest strekt? Stellig niet, want bij Daniel wordt gesproken van afzon-

derlijke Vorsten voor de onderscheidene volken. Het kan daarom niet wel anders verstaan worden, dan dat 't bij goddelooze volken demonen of gevallen engelen zijn, die den volkgeest beheerschen, en dat deze als zodanig tegen Michael, den volkgeest van Israël, overstaan. Ook hierbij blijven mysterieën over. Indien toch een eerst goddeloos en heidensch volk tot bekeering komt en in het Christendom wordt ingelijfd, hoe komt 't dan van zijn demonischen geleidegeest af, en hoe ontvangt 't dan een goeden geleidegeest? We staan ook hier voor raadselen, maar zooveel blijkt dan toch, dat de Geestenwereld volstrekt niet alleen uitkomt in de zaak van het Koninkrijk der hemelen, maar dat er ook in de gewone geschiedenis der volken als zodanig invloeden uit de Geestenwereld van zeer groote betekenis kunnen werken, en dat alzo de engelen ook in de historie als onmisbare elementen optreden.

Met name geldt ook dit echter van Israël. In Jesaja 63: 9 heet 't zelfs: „In al hun benaauwdheid was Hij benaauwd, en de Engel zijns aangezichts heeft hen behouden; door zijn liefde en door zijn genade heeft hij hen verlost; en hij nam hen op, en droeg hen al de dagen van ouds.“ Zelfs doet zich ten opzichte van Israël het opmerkelijk verschijnsel voor, dat de engel die als Israëls heilige engel optreedt, zich steeds meer met den Messias vereenzelvigt. Deze overgang begint van meet af. Zelfs in de verschijningen van Israëls Bondsengel bespeurt men al spoedig een meerdere dan een engel. Soms is het of de Christus reeds in volle klaarheid zich als den Zoon Gods openbaart. Steeds is de Engel des Aangezichts en de Engel des Verbonds van de gewone engelen onderscheiden. Uit alles blijkt, dat hetgeen bij andere volken niet verder kan komen dan tot de ineenengroeiing van het volk met een creatuurlijk engel, bij Israël zich voorbereidend richt op de vleeschwording van het Woord. Een enkele maal twijfelt men zelfs, of met Michael wel nog een engel, en of veeleer met Michael niet de Messias zelf bedoeld is, tot straks toch weer het tegendeel blijkt. Beide figuren, die van den Messias die komen zal, en die van den Engel schuiven gedurig voor elkaar. Als er sprake is van engelen, wordt er, wat Israël aangaat, altoos aan iets meer dan aan een Engel gedacht, en toch is de verschijning van een Messias ten slotte altoos weer een engel-verschijning. Doch hoe zich dit ook verklaart, altoos wordt 't toch ook hier voorgesteld, alsof het lot van Israël, gelijk het zich in zijn historie zal afteekenen, zijn bestiering wel van God, maar dan toch door het intermediair van de Geestenwereld ontvangt. Echter is de werking uit de Geestenwereld, voor wat Israël betreft, toch ook weer niet zóó in den Engel des Verbonds saamgetrokken, of ook de overige engelen mengen er zich in. Men ziet dit uit wat ons in 1 Kon. 22: 19 bericht wordt van Michaël den profeet, die betuigde dat hij gezien had „den Heere, zittende op zijn troon, zodat het gansche heit des hemels nevens hem stond, aan zijn rechter- en aan zijn linkerhand“, en, zoo gaat hij dan voort: „De Heere zeide toen: Wie zal Achab overreden dat hij optrekke en valle te Ramoth in Gilead? De een nu zeide aldus en de ander alzo. Toen ging een geest uit en stond voor het aangezicht des Heeren en zeide: „Ik zal hem overreden“. Hier is het dus, of heel het engelenheer zich met deze historische beslissing beighoudt. Ook de „wachter, de heilige“, waarvan in Dan. 4: 14 sprake is, geeft geheel dezelfde voorstelling; de engelen worden niet slechts een enkele maal voor een geheel bijzonder dienst uitgezonden, maar zijn gemengd in al wat 't lot van Israël en 't lot der volken raakt. God alleen regeert, van God alleen gaat 't albestuur uit, maar de Heere is daarbij steeds de Heere der heirscharen, die de tienduizend maal tienduizend engelen tot zijn dienaars heeft gesteld en door hen het lot der volken en het lot der enkele personen, als door zijn instrumenten, leidt.

In verband hiermee kan dan ook de gelijkheid der engelen onderling niet worden toegegeven. Op zichzelf was het zeer begrijpelijk, dat men, om het verkeerd gebruik dat van den dienst der engelen vaak in de Middelen eeuwen gemaakt was, er in de dagen der Reformatie op bedacht is geweest, om de engelen min of meer terug te dringen. Tot op zekere hoogte althans gold toen, wat ons van de demonen viel op te merken, evenzoo van de goede engelen. Ook zij, die hun bestaan erkenden en hun optreden in de Schrift in 't minst niet loochenden, leefden toch zelden jaar in jaar uit meest voort, alsof er geen engelen bestonden. Vellig kan men dan ook zeggen, dat de betekenis, die de goede engelen voor ons leven

hebben, steeds beheerscht wordt door de betekenis die de demonen of gevallen engelen voor ons behielden. Vroegere overdrijving heeft toen onder ons tot onderschatting geleid, en noch 't één noch 't ander kan voor de Schrift bestaan. En zoo nu kan met name het feit niet weggecijferd, dat niet alle engelen wezens van één soort en in elk opzicht gelijk zijn. Op het onderscheid tusschen de palciwacht en de uitgaande engelen wezen we reeds, maar ook onder de uitgaande engelen zijn er ordinair engelen en engelen van bijzondere waardigheid, gelijk Michael en Gabriel. Later moge men ook hierop te veel voortgeborduurd hebben om ook Uriel en Raphael te verheerlijken, en alengs tot een sevental engelen van eerste rangorde te komen. Dit nu is altoos gewaagd, maar dat er onderscheid is, laat zich met de Schrift in de hand toch moeilijk weerspreken. Te meer nadruk moet hierop gelegd, omdat de ontkenning hiervan ook de demonologie niet tot haar recht doet komen. Waren toch alle engelen in oorsprong gelijk, dan zou ook onder de gevallen geesten geen ongelijkheid bestaan kunnen, en dit nu wordt door heel de Schrift rechtstreeks weersproken. Satan is altoos hoofd der demonen. Hij bekleedt onder de gevallen engelen een geheel eigen plaats. Hij is de hoofdschuldige, die tegen God in opstand kwam en viel. De anderen zijn als zwakkere geesten door hem meegesleept. En na den val der engelen vormen de gevallen geesten een eigen rijk, waarin satan vanzelf als aller heer en meester optreedt. Zóó overwegend wordt zelfs satan's macht ons voorgesteld, dat er in den regel alleen van hem gesproken wordt, en al 't overige demonenheer vanzelf onder hem wordt begrepen. Vandaar dan ook Luther's zeggen, dat satan „de broeder van Christus“ was. Dit meten met twee maten nu gaat niet door. Men kan niet in de wereld der goede engelen gelijkheid van waardij en rang voor allen op den voorgrond stellen, en hieruit afleiden dat er van ongelijkheid onder de engelen geen sprake kan zijn, om dan daarna toch in de wereld der gevallen geesten een zoo principieel verschil in rang als heel de Reformatie tusschen satan en de demonen aannam, te laten doorgaan. Van tweeën één, alle geesten zijn gelijk, maar dan valt ook elk verschil tusschen satan en de demonen weg, of wel satan staat ver boven alle demonen, maar dan moet ook erkend, dat er rangverschil in de geestenwereld bestaat, en vervalt elke grond om zulk verschil onder de goede engelen te loochenen.

Dit nu is daarom van belang, omdat de engelen niet een wilde hoop of groep van individuen kunnen zijn, maar een georganiseerde macht moeten vormen. Tot deze bewering hebben we recht, omdat de Schrift er ons telkens in voorgaat om ons de geestenmacht als een georganiseerde massa in 't beeld van een heirschare voor te stellen. De geesten zijn geen op zichzelf staande, los van elkander rondzwervende wezens, maar ze vormen een heit, een legerschare; en dit is zoo weinig bijzaak, dat zelfs de Drieëenige God hieraan den naam ontleent van Heere der heirscharen, of Heere der Legerscharen. Een heit nu, een leger, wordt juist daardoor uit de massa gevormd, dat die massa wordt ingedeeld; dat de deelen van die massa eigen hoofden ontvangen; en dat deze hoofden in verband met hun hoogere verantwoordelijkheid met rijker geest bedeed zijn. Zelfs ontga 't uw aandacht niet, dat ook het optreden van „de wagens“ in de engelenwacht op gelijke organisatie wijst. „Gods wagens, lezen we in Psalm 68: 18, zijn tweemaal tienduizend, de duizenden vermenigvuldigd.“ Dit doet natuurlijk op de strijdswagens, die in die dagen de plaats innamen van het geslacht bij ons. Er was het gewone voetvolk, er waren de ruiters, en er waren de wagens. Door nu ook van de heirscharen der engelen te melden, dat ze in hun midden een groote menigte „wagens“ hadden, zelfs tot op één vijfde van het geheel, betuigt de Schrift ons, dat onder deze heirschare verschil was; dat niet allen in macht gelijk stonden, maar dat er waren van een groote en van kleine mogendheid. Dit alles nu zou geen zin hebben, zoo de engelen, gelijk velen het zich denken, slechts een ornament om Gods troon waren, maar komt tot zijn volle recht, zoo we het engelenheer als een der gewichtigste factoren in geheel de historie ten volle in hun realiteit opvatten. En dit nu juist is oorzaak, waarom de engelen ook in de leer der Voleinding krachtig op den voorgrond moesten treden, gelijk dan ook in de Openbaring op Patmos 't zich alles in de Geestenwereld naar het einde toebewegt.

Dr. A. K.